MYSTERIËN VAN TAO en de DAODEJING

Negen taoïstische thema's
en Lao Zi's meesterwerk
door Henri Borel

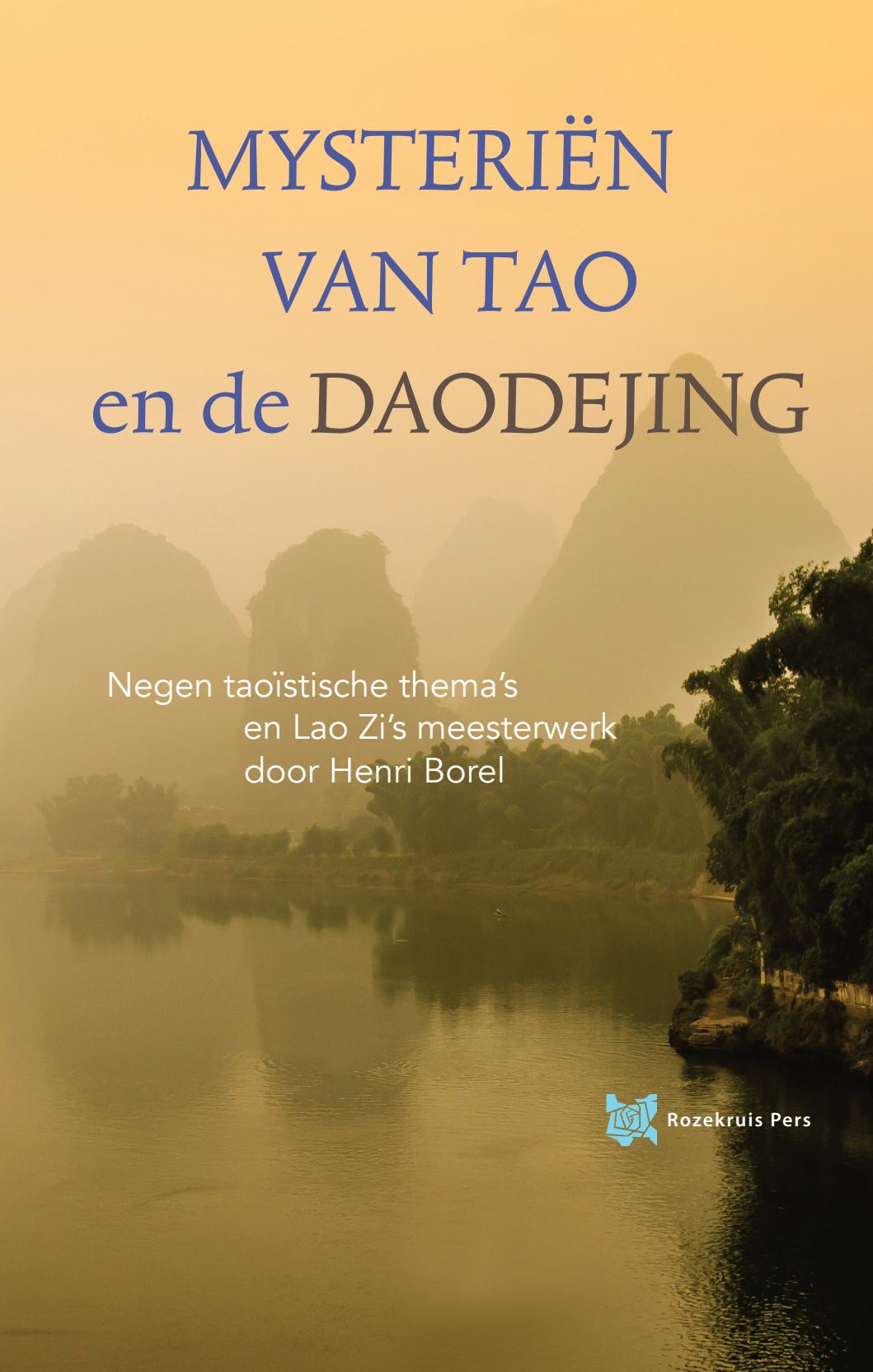

Rozekruis Pers

Mysteriën van Tao

Elly Nooyen

&

Daodejing

Henri Borel

Rozekruis Pers

www.rozekruispers.com

colofon

Boekontwikkeling Lectorium Rosicrucianum
Grafisch ontwerp en druk Rozekruis Pers, Haarlem
Letter Adobe Chaparral Pro
Papier 90 grams Bio Top 3 van Antalis
ISBN 978 90 6732 458 8

© Rozekruis Pers – Haarlem, 2017

Rozekruis Pers
Bakenessergracht 5
2011 JS Haarlem
(023) 532 38 52
info@rozekruispers.com
www.rozekruispers.com

INHOUD

woord vooraf 7

inleiding Paul Salim Kluwer 10

DEEL 1 **MYSTERIËN VAN TAO** – Elly Nooyen

eerste thema **Je openstellen voor Tao** 17

tweede thema **De Teh ontvangen** 25

derde thema **Het stille midden ervaren** 33

vierde thema **Je tijdloze natuur volgen** 39

vijfde thema **De weg van het midden gaan** 47

zesde thema **Zonder begeerten zijn** 55

zevende thema **Werken met drie tijdloze schatten** 63

achtste thema **Niets doen dat tegen Tao ingaat** 71

negende thema **Tot nieuwe mens transformeren** 79

DEEL 2 **DAO DEJING – vertaald door** Henri Borel

deel 1 – TAO (*vers 1 t/m 37*) **191**

deel 2 – TEH (*vers 38 t/m 81*) **131**

woord vooraf

Dit hele boek ademt Tao.
Tao is in de kosmos, in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, in de planten en de dieren, in de bergen en de stenen, in cellen en atomen. Tao is ook in de mens. Toch is Tao op geen enkele manier waarneembaar.

Dit vierde boek van de *Spirituele Teksten Bibliotheek* bevat alle teksten van het online programma Mysteriën van Tao, die geschreven zijn door Elly Nooyen. Tezamen vormen zij een goed toegankelijke inleiding op de diepzinnige levensfilosofie van de Chinese wijze Lao Zi.
Velen van ons zijn op zoek naar verdieping; verdieping in het leven, verdieping in onszelf.
Het diepe innerlijke weten dat er in ons een vonk van de geest, een vonk van Tao gelegen is, kan ons helpen om ons leven een andere wending te geven. Het sluimerende besef dat wij als sterfelijke mensen ingebed zijn in de onsterfelijkheid kan al bevrijdend werken. Dat maakt het leven zinvol.

In het tweede deel van dit boek kun je de diepe wijsheid ervaren van de alom geprezen Nederlandse vertaling van de *Daodejing*. In 1897 vertaalde de Nederlandse sinoloog Henri Borel de *Daodejing* als eerste rechtstreeks uit het Chinees in het Nederlands. Wij vonden het zeer passend om deze niet meer verkrijgbare vertaling van de *Daodejing* te koppelen aan deze eigentijdse inleiding op de levensfilosofie van Lao Zi.
De vertaling van de tekst uit 1897 is zo bijzonder omdat Henri Borel in staat blijkt te zijn de Chinese karakters – welke symbolen zijn die ideeën weerspiegelen – om te zetten in een letterschrift. In zijn voorwoord schrijft Borel dat de Chinese karakter-gedach-

tenreeks feitelijk in geen enkele woord-klankenreeks is weer te geven. Het zijn twee geheel ongelijksoortige dingen met een verschillende essentie. Men kan ook geen kleurenpracht precies hetzelfde weergeven in klanken, men kan alleen een gelijke emotie zien op te wekken.

Vooral het begrip Tao omschrijft Borel anders dan in eerdere vertalingen:
"Tao was, voor Hemel en Aarde bestonden, onzichtbaar, onhoorbaar, vormloos, zonder beeld, de eeuwige Oorsprong van alles en allen, altijd zonder verlangen en behoeften, altijd in rust, zonder actie en toch in zijn werkzaamheid onuitputtelijk, de voeder, volmaker van alles wat leeft! Het is zonder lichaam, voor ons vaag en duister, maar is een zuiver spiritueel licht.
Het is alom bestaand, links en rechts. Alle schepselen wachten erop, om geboren te worden, en Het weigert geen! Het is ledig, roerloos en doet toch het heelal bewegen. Is alles uit Tao ontsprongen, alles keert weer tot Tao terug, want terugkeren tot Tao is het ritme van het leven van elk wezen. […]
Tao is een godsbegrip en de enige vertaling voor Tao is God. Indien ik met God dat majestueuze, zuiver geestelijke, onsterfelijke Wezen bedoel, dat nooit enig menselijk woord heeft kunnen beschrijven, dat nooit aan één onfeilbare, alleen zaligmakende godsdienst heeft behoord als de ware, de enige God, maar waar alle godsdiensten van alle volkeren, alle met verschillende woorden en namen, maar met dezelfde intuïtie naar gereikt hebben, dan is het dat wezen, dat eindeloos-in-zichzelf-bestaande, geen naam kan hebben en alleen door het woord God wordt uitgedrukt, omdat we bij het schrijven erover een concreet letterteken behoeven, is in essentie hetzelfde als het Wezen door het Chinese karakter Tao voorgesteld."

De teksten van *Mysteriën van Tao* zijn vanuit eenzelfde visie op Tao geschreven. Tao zelf is onkenbaar, maar de werking die van Tao uitgaat roept ons op om ons voor deze kracht-werkzaamheid open te stellen en zo de verbinding met het tijdloos mysterie te herstellen.

De auteur van *Mysteriën van Tao* benadrukt dat de inhoud ervan tot stand is gekomen in nauwe samenwerking en verbondenheid met veel anderen. Zodoende blijft het altijd een beetje vreemd dat alleen de auteur vermeld wordt en dat geldt zeker voor een boek als dit, schrijft zij, omdat daarin slechts opgeschreven is wat 'zij die wijs zijn' ons leren, en dit al eeuwenlang doen. Als dienaren van de onuitputtelijke bron van wijsheid stond hen maar één doel voor ogen: dat wij de weg zelf zouden gaan.
De auteur heeft ons dan ook gevraagd om de werkgroep 'Op weg met Tao' te bedanken. Zij lazen niet alleen alle teksten, maar gingen ook bij zichzelf te rade welke betekenis deze voor hun eigen leven hebben. Op grond daarvan leverden zij commentaar, wat vaak leidde tot een herziening van de tekst.

Ook zijn wij Paul Kluwer zeer erkentelijk voor zijn inleiding bij dit nieuwe boek en wij danken hem voor de aangrijpende woorden, die Dao proberen te naderen.

De meeste dank gaat uit naar *het onnoembare* dat al het leven mogelijk maakt en ons omhult en beschermt, en de kracht geeft om door te gaan te leren in alle opzichten 'Mens' te zijn.

Rozekruis Pers
Doride Zelle

inleiding bij Mysteriën van Tao

DE OERKRACHT VAN HET HEELAL

Paul Salim Kluwer

Toen ik het manuscript voor dit boek las voelde ik de Dao-sfeer en werd ik erin meegezogen. Kan ik nog iets aan deze universaliteit en dit Licht toevoegen?

Hiervoor kwam ik te staan toen mij werd gevraagd om een inleiding te schrijven bij het nieuwe boek 'Mysteriën van Tao en de Daodejing'. Dao (of Tao) overstijgt alles. Dao dat er was voor hemel en aarde geschapen werden. Dao was er voor het begin. Dao dat geen beginsel kent.
Zoals Lao Zi het in zijn eerste vers van de Daodejing zegt:

Dao dat men ervaren kan
is niet het absolute Dao.
De naam die men noemen kan
is niet de absolute Naam (=Dao).
Naamloos is de oorsprong van hemel en aarde.
Het noembare is de moeder van de tienduizend dingen.

Wanneer we begrijpen wat Dao is, verandert onze manier van leven. Laozi spreekt vaak van niet-doen, niet handelen. Hij wil daarmee niet zeggen dat je niets moet doen. Wu-wei wil zeggen: niets forceren, niets egoïstisch willen doen, niet drukdoende zijn, niet overijverig zijn.
Wat je wel kunt doen, is het intuïtief handelen, het spontaan doen, het ik-loos doen. Als Het door je heen werkt, dan doe je zelf niets, en doet het Zelf.

Dan maken we van Dao geen Daoïsme, maar werkt Het levend in ons.

Dao is leeg maar
in gebruik schier onuitputtelijk.
Bodemloos is Het,
de Oervader van al het geschapene.

Het vormt hun kracht,
ordent hun chaos,
verfijnt hun licht
en verdicht zich tot hun stof.

Onzichtbaar is Het
– o – en toch is Het werkelijk.

Ik weet niet waaruit het voortgekomen is.
Het lijkt de oervader van de goden.

Dao overleeft de schepping. De schepping is het levensrad van yang en yin, van komen en gaan. Maar bij dat gaan verdrinkt alles weer in Dao. Als we de geschiedenis schrijven over ontstaan en vergaan van de werelden, dan is dat de vergankelijkheid. Maar Dao is eeuwig, nog eeuwiger dan eeuwig, omdat het niet alleen het zijn, maar ook het niet-zijn omvat.

De manifestatie van Liefde (De, of Teh) berust op Dao.
We werking van Dao is mysterieus en mystiek.

Hoe weet ik waarop het ontstaan van de dingen berust?
Door Dao zelf.

Dao gaat in wezen alle begrippen te boven.

Het is de oerkracht van het heelal, de bron waar de scheppingsimpuls van uitgaat. Het is de kracht achter het leven, de diepste zin van het Leven.
Wie in Dao is, Dao ervaart, is in de Eenheid. Dao overstijgt al het kleinmenselijke. Dao is de Alfa en Omega van de kosmos.

Er was iets vormloos en volmaakts
voor de hemel en aarde ontstonden.
Zo alleen en zo sereen.

Alleen staat Het
en het kent geen verandering.
Het is aldoordringend en eeuwig aanwezig.
Beschouw het als de Moeder van de Schepping.
Ik weet de naam niet, ik noem het Dao.
Als ik het zou typeren
zou ik zeggen: groots!
Groots betekent stromen,
stromen betekent overstijging,
overstijging betekent terugkeer.

Aldus:
Dao is groots,
de hemel is groots,
de aarde is groots,
en de edele mens is ook groots.

Dit zijn de vier grote krachten
en de edele mens is er één van.
De mens dient de aarde,
de aarde dient de hemel,
de hemel dient Dao.
Dao dient zichzelf.

Wij kunnen evolueren, we kunnen alle chakra's belevendigen, we kunnen alle vermogens realiseren. Dan schieten we door in de Eenheid, waar het ego verdampt, waar het hebben overvloeit in het zijn, waar het leven een Onpersoonlijk Leven wordt. En als we dat beseffen, dan ligt er het hart van Zijn, dan is Alles Liefde, De, of Teh. Wie dat dan nog wil en kan overstijgen, die komt in het Licht, het Allicht. Dat valt samen met de hoogste hemel.

Het Dao van de hemel zegent zonder onderscheid.
Het Dao van de wijze vervult zonder strijd.

Wij hoeven niet verder. Alles is daar Goddelijk.
Alleen Dao omvat het Totaalalles, geschapen en ongeschapen, verleden, heden en toekomst, stof, oerstof en latente creativiteit.
Lao Zi duidt het aan, maar woorden komen niet verder.
Vóór de Logos, vóór de oervibratie was Dao.

Je met Dao verbonden voelen
is als een zegening.
De overgave aan Dao
is als een openbaring.
Er is geen moeten meer,
geen ego en geen plicht.
Het leven stroomt in
Eenheid, Liefde en Licht.
Er is dat overstijgende
Dao- gezicht.

Paul Salim Kluwer
Epse, 2016.

Bronvermelding: Laozi: *Dao De Jing*. Paul Salim Kluwer, tweede herziene druk, 2015: uitgeverij Panta Rhei, Katwijk.

Mysteriën van Tao

Elly Nooyen

Wie leert om in harmonie met Tao te leven
wordt door Lao Zi 'een koning' genoemd.
Geen uiterlijke koning, maar een innerlijke.
De Daodejing wordt daarom ook wel
'een vorstenspiegel' genoemd.

Mysteriën van Tao, hoofdstuk 1

eerste thema

Je openstellen voor Tao

In 'Hart voor Tao' wordt over Tao gezegd:
'Tao is een mysterie. Tao is in de hele kosmos,
in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, de planten
en de dieren, in de bergen en stenen, in cellen en atomen.
Toch is Tao op geen enkele manier waarneembaar.
Waar een mens ook kijkt; Tao is nergens te zien.
Hoe scherp hij ook luistert; Tao blijft onhoorbaar.
Wat hij ook aanraakt; Tao is niet te voelen.
Hoe hij zich ook inspant; Tao is nergens.
Toch is Tao de bron van alles wat bestaat.
Woorden zijn ontoereikend om iets over Tao te zeggen.
Toch betekent dit niet dat er daarom maar beter over gezwegen
kan worden, want Tao is de kern van al het bestaande,
ook van jou en mij.' [1]

De Daodejing van de Chinese wijze Lao Zi is wereldwijd bekend. Het is het basisboek van het Taoïsme en is naast de Bijbel het meest vertaalde boek ter wereld. De Daodejing gaat over Tao en over de kracht die van Tao uitstraalt: de Teh. Centraal daarin staat het gegeven dat de mens op zichzelf is gericht en nooit tevreden. Hierdoor blokkeert hij zijn verbinding met de bron van alle bestaan: Tao.
Van Tao uit kan deze verbinding nooit verbroken worden, want Tao is tijdloos verbonden met het hele leven. Voor een mens geldt dat hij zich van deze verbinding bewust kan worden wanneer hij zich richt tot 'het midden'.

In het hart van ieder mens rust als het ware een vonk van Tao. Wie zich hiervoor openstelt, ontvangt de wijsheid die van Tao uitgaat. Deze zet hem of haar ertoe aan om zijn leven zodanig te veranderen dat hij of zij – stapje voor stapje – leert om niets te doen dat tegen Tao ingaat. In de Daodejing wordt dit genoemd: *wei wu wei; doen het niet-doen*. Wie leert om in harmonie met Tao te leven, wordt door Lao Zi een 'koning' genoemd. Geen uiterlijke koning, maar een innerlijke. De Daodejing wordt daarom ook wel als een 'vorstenspiegel' bestempeld.
We zullen onderzoeken welke adviezen Lao Zi geeft aan de mens die Tao wil volgen. Ter verduidelijking worden ook verhalen opgenomen van andere Taoïstische wijsgeren uit de oudheid.
Een belangrijk advies dat Lao Zi door zijn hele Daodejing aan zijn lezer geeft, is: durf laag te zijn; zoals bijvoorbeeld in vers 66:

Waarom kunnen de grote rivieren en zeeën
de koningen zijn van alle stromen?
Omdat zij zich onder hen weten te houden,
daarom kunnen zij de koningen aller stromen zijn.
Daarom, als de Wijze superieur wil zijn aan het
volk, moet hij in zijn spreken ònder het volk blijven.
Als hij voor het volk uit wil staan, moet hij zich
op de achtergrond houden.
Daardoor staat hij boven allen, en weegt (toch)
niet zwaar op het volk, staat hij voor allen uit en
kwetst (toch) het volk niet.
Daardoor gehoorzaamt het rijk hem met vreugde,
en wordt hem niet moede.
Omdat hij alle strijd vermijdt is er niemand in
het rijk, die met hem strijden kan.[2]

Henri Borel (uit het Chinees)

Waarom kunnen stromen en zeeën,
koningen aller wateren zijn?
Omdat zij zich weten te vernederen.
Daarom kunnen zij koningen aller wateren zijn.
Daarom: wil de Wijze boven het volk uitstaan,
dan moet hij in spreken daaronder blijven.
Wil hij voor het volk uitstaan,
dan moet hij daarachter zich houden.
Zo staat de Wijze boven en drukt het volk niet,
Staat hij vooraan en hindert het volk niet,
Daarom verheft de ganse wereld hem vol vreugde
en wordt hem niet moe.
Hij strijdt niet: daarom is er niemand
onder de hemel, die met hem strijden kan.[3]

J.A. Blok (hertaling)

Water stroomt altijd van hoog naar laag. Hoe leger het beneden is, hoe meer water het kan ontvangen. De zee kan alleen maar

'groot' zijn omdat zij 'laag' is. Een koning is bij Lao Zi niet iemand die zich met veel uiterlijk vertoon aan zijn volk presenteert, integendeel: Lao Zi beschrijft hem steeds als een mens die zich 'laag' opstelt en zich nergens op voor laat staan. In het 'lage' kan hij Tao vinden, zo zegt Lao Zi in vers 8:

Te zijn als water, dat is het allerbeste.
Water doet alle dingen goed, zonder te wedijveren.
De massa veracht zijn nederige plaats.
Juist daarom is water zo dicht bij de Tao.
Om te wonen is het land het meest geschikt.
Voor het denken is diepte het beste.
In het schenken is niets beter dan de hemel.
In het spreken gaat er niets boven oprechtheid.
Voor het regeren, orde.
In het werk telt bekwaamheid het meest.
Om iets te ondernemen, moet je het juiste moment kiezen.
Ga alleen nooit wedijveren!
Dan blijf je zonder blaam.[4]

Kristofer Schipper (uit het Chinees)

Het hoogste goed is als water;
Water is goed ten behoeve van de tienduizend dingen en toch wedijvert het niet met hen.
Het verblijft op plaatsen waarvan het gewone volk een afkeer heeft,
Daarom staat het dicht bij de Weg.
Wat verblijven betreft, is het goede ding het land;
Wat de geest betreft, is het goede ding diepte;
Wat geven betreft, is het goede ding als de Hemel te zijn;
Wat spreken betreft, is het goede ding oprechtheid;
Wat regeren betreft, is het goede ding orde;
Wat aangelegenheden betreft, is het goede ding bekwaamheid;
Wat handelen betreft, is het goede ding het juiste moment.
Het is slechts omdat het niet wedijvert, dat het daarom zonder onvolkomenheid is.[5]

Chris Nap (hertaling)

Zhuang Zi, een Chinese wijze die leefde in de derde eeuw voor onze jaartelling, schreef honderden verhalen. In een daarvan vertelt hij over een herfstvloed waarbij honderden kleine stromen hun water uitstortten in de Gele Rivier, zodat deze aanzwol tot ongekende omvang. De god van deze rivier was hierover erg in zijn nopjes en liet zich trots meedrijven helemaal tot aan de Noordelijke Wereldzee. Daar keek hij beteuterd uit over een water zó groot dat hij er de grenzen niet van kon zien; hij voelde zich ineens een stuk kleiner.

De god van de Noordelijke Wereldzee zag hem daar staan en zei:
'Het heeft geen zin om met een kamergeleerde over de Tao te spreken, want hij wordt beperkt door wat hij geleerd heeft.
Maar nu jij je buiten je oevers hebt begeven en de grote zee hebt gezien, ben je je bewust geworden van je eigen beperkingen. Nu is het mogelijk om met je over de grote rede te spreken.'

De god van de Noordelijke wereldzee vertelde dat hij (deze zee) weliswaar groter was dan de Gele Rivier, maar dat hij hierin geen reden zag om zich 'groot' te noemen, want wanneer hij zijn gestalte vergeleek met het heelal, wist hij zich nietig.
De god van de Gele Rivier luisterde aandachtig en vroeg hem wat de waarde van Tao is. Hij kreeg te horen:

'Ken het handelen van de mens, zoek je grondslag in de hemel, vind bestendigheid in de deugd, en dan, waar je ook gaat of staat, je keert terug naar het essentiële ... Ga je niet inspannen om beroemd te worden. Bewaar de hemelse natuur.
Wees voorzichtig en verlies haar niet.' [6]

Deze hemelse natuur ligt in ons hart, als de vonk van Tao. De mens die innerlijk koning wil worden, heeft als eerste te leren zich laag en leeg op te stellen. Hiermee wordt bedoeld dat hij zijn hart leeg maakt aan eigenbelang, want daarmee bedekt hij de vonk in zijn hart, zijn hemelse natuur. Wanneer het hart leeg is, kan het gevuld worden met de kracht van Tao.
Lao Zi vergelijkt meermalen het lage en onaanzienlijke met Tao, zoals in vers 39 waar hij zegt:

Immers: het edele heeft het geringe als wortel;
het hoge heeft het lage als grondslag.
Zo noemen ook feodale koningen zichzelf:
'de wees', 'de verlatene', 'de behoeftige'.

Daarom moet het zo zijn
dat het edele heeft de oorsprong als grondslag;
En het moet zo zijn
dat het lage het fundament is van het hoge.

Is dit niet, omdat zij het geringe als wortel beschouwen?
Immers: de hoogste eer heeft geen eer.
Zij begeert niet fijnbewerkt te worden als jaspis, maar onopgemerkt verspreid te liggen als (gewone) stenen.[7]

J.J. Duyvendak (hertaling)

Daarom noemen koningen en edelen zichzelf 'weeskind', 'weduwnaar' en 'Degene zonder graan'.
Daarom beschouwen ze hun grote aantallen wagens alsof ze geen wagens bezitten.
En het is om deze reden, dat zij niet willen verblinden en schitteren als jade, maar sterk en vastberaden als steen willen blijven.[8]

Bram den Hond (hertaling)

Vorsten en koningen staan in onze maatschappij het hoogst in aanzien. Wij vinden het dan ook heel normaal dat zij in paleizen of kastelen wonen, en een levenswandel hebben die een uitdrukking is van hun hoge positie. Zij houden afstand tot hun volk. Alles wat in het universum is, wordt door Lao Zi genoemd: 'de tienduizend dingen'. Tao is daar het meest 'koninklijk' van. Toch stelt Tao zich nooit 'hoog' op, laat zich nergens op voorstaan, vraagt niet om erkenning of aanzien en dringt zich nooit op. Er bestaat tussen Tao en de tienduizend dingen geen enkele afstand, want Tao is alomtegenwoordig. Het is daarom ook aanwezig in wat wij onaanzienlijk, laag of verachtelijk noemen.

De mens die Tao wil volgen, spiegelt zich hieraan. Wanneer hij gaat beseffen hoe hij door alle drukte die hij maakt, zich afwendt van Tao, voelt hij zich eenzaam, als een kind zonder ouders. Dan weet hij zich onaanzienlijk, zoals de god van de Gele Rivier toen deze voor de grote zee stond. De innerlijke koning is bescheiden en eenvoudig van hart. Dit is geen uiterlijke houding om te proberen Tao te verkrijgen, maar een spontaan gevolg van het zich toewenden tot Tao.

Steeds wanneer de leerling van Tao zichzelf hoog plaatst, wordt hij meegesleept door gedachten en emoties die hem tot handelen aanzetten. Hierdoor verwijdert hij zichzelf van Tao.
In 'Hart voor Tao' wordt hierover gezegd:

'Zowel een goede koning, als een serieuze leerling van Tao neemt het lage als basis. Beiden zijn, als het goed is, niet bezig met het verwerven van aanzien en erkenning en laten zich niet meeslepen door hun hartstochten, maar zijn matig in hun manier van leven en doen. Zij doen dit niet om er zelf beter van te worden, maar hebben het belang van het geheel op het oog: de uiterlijke koning voor dat van het land waarover hij heerst, en de innerlijke koning voor het 'rijk' dat bestaat uit zowel zijn lichaam als zijn geest.' [9]

Lao Zi geeft deze mens in vers 19 het advies:

Breek met wijsheid, dank kennis af.
Het volk zal er honderdvoudig baat bij hebben.
Breek met menselijkheid, dank rechtvaardigheid af.
Het volk zal [vanzelf] terugkeren tot voorouderverering.
Breek met vernuftigheid, dank winstbejag af.
Rovers en dieven zullen [vanzelf] verdwijnen.

Van deze drie [paren] wordt ten onrechte gedacht
dat zij het tekort verbergen.
Daarom moet je zorgen voor iets
dat [wel] tot je beschikking staat:
Zie het gewone en omarm het eenvoudige,
verlies [het besef van] 'ik zelf' en heb weinig
wensen. Breek met leren, heb geen zorgen.[10]

Jaap Voigt (uit het Chinees)

Wijs kennis en geleerdheid af,
en het volk zal er honderdvoudig van profiteren.
Dank menslievendheid en rechtvaardigheid af,
en het volk zal trouw en liefde terugvinden.
Doe sluwheid en winst weg,
en het volk zal geen oplichters meer tellen.

Deze drie verbloemen een gebrek.
En daarom:
houd je aan de ongeverfde zijde
en het ruwe hout;
vergeet dat je iemand bent
en toom je begeerten in;
studeer niet langer
en maak je geen zorgen.[11]

Baker en Wilkes (hertaling)

NOTEN BIJ EERSTE THEMA

1. Elly Nooyen, *Hart voor Tao*, eerste hoofdstuk, 'TAO', Rozekruispers, Haarlem, 2013
2. Henri Borel, *Lao Tsz' – Tao Teh King*
   Van Kampen & Zoon, Amsterdam, zonder jaar
3. J.A. Blok, *Tau Teh Jsjing*, Kluwer, 1970
4. Kristofer Schipper, *Lao Zi, het boek van de Tao*, Augustus, Amsterdam, 2010

5. Gepubliceerd op internet
6. Kristofer Schipper, *Zhuang Zi,* hfst. 17, Augustus, Amsterdam, 20077. J.J.L.
7. Duyvendak, *Tau-Te-Tsjing*, Van Lochum Slaterus, Arnhem, 1950
8. Vertaling vrijgegeven via internet
9. Elly Nooyen, *Hart voor Tao*, paragraaf 51, Rozekruispers, Haarlem, 2013
10. Jaap Voigt, *Dao De Jing*, Nachtwind, Hilversum, 2011
11. Michael Baker en Huib Wilkes, *Tao Te King*, Altamira-Becht, Haarlem, 2008

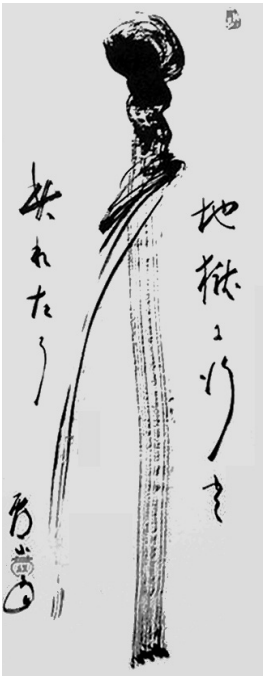

Tao kunnen wij niet waarnemen,
maar de kracht, de werking die van
Tao uitgaat – de Teh – is te ervaren.
De Teh is de openbaring van Tao,
deze wordt ook wel 'Deugd' genoemd.

Mysteriën van Tao, hoofdstuk 2

tweede thema

De Teh ontvangen

Rond 350 v. Chr. verscheen in het oude China een klein geschrift over de werking van het innerlijk in relatie tot Tao: de Ney Ye geheten. Hierin is onder meer te lezen:

'Wordt de Kracht vervolmaakt,
komt de wijsheid naar buiten
en geen der tienduizend dingen
blijft buiten je macht.

De vorm van het hart
is van nature daarmee gevuld
en daarvan doordrongen
en van nature zo gegroeid en vervolmaakt.

De redenen waardoor dit verloren gaat
zijn steeds weer zorgen, vreugde, blijheid, boosheid,
begeerte en zoeken naar voordeel.

Wie zorgen, vreugde, blijheid, boosheid, begeerte
en zoeken naar voordeel kan loslaten,
diens hart zal terugkeren
naar de natuurlijke staat van compleetheid.' [12]

In 'Hart voor Tao' wordt dit met een voorbeeld verduidelijkt:
'Tao kunnen wij niet waarnemen, maar de kracht, de werking die van Tao uitgaat - de Teh - is te ervaren. De Teh is de openbaring van Tao,

deze wordt ook wel 'Deugd' genoemd. Tao en de Teh zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en maken geen deel uit van onze wereld. Het is daarom oneigenlijk om hen met een van de tienduizend dingen te vergelijken. Toch kan dit ons helpen om hun relatie beter te begrijpen.

We kunnen Tao en de Teh zien als de zon en haar straling. Zonder zon is er geen straling, maar de straling is alleen mogelijk omdat de zon bestaat. De zon is voor ons te heet, daarop kunnen wij niet leven. Zonder onze ogen te beschermen kunnen wij niet eens rechtstreeks naar haar kijken. Maar de straling van de zon nemen wij waar als licht en ervaren haar weldadige werking. Door de energie van de zon is er op aarde leven mogelijk, deze doet ons goed, doet ons deugd.' [13]

Tao is een mysterie waarover niets concreets te zeggen valt omdat het niet een van de tienduizend dingen is, terwijl het zich daarin wel uitdrukt. Een mens kan zich openstellen voor Tao door de poort van zijn hart wijd te openen zonder zelf in de opening te gaan staan. Dit doet hij door geen voorwaarden vooraf te stellen en niet zijn eigenbelang op het oog te hebben. Dit houdt echter niet in dat Tao zich dan ineens in zijn volle glorie aan hem openbaart. Zou hij iets dergelijks ervaren dan heeft hij zichzelf een beeld van Tao gemaakt. Tao is en blijft altijd in het verborgene. Wie echter zijn hart voor Tao opent, wordt zich bewust van diens werking, de Teh die door de geopende poort stroomt.

Lao Zi zegt in vers 51 over de Teh het volgende:

De Weg brengt hen voort,
De Kracht hoedt hen,
Materie vormt hen,
Omstandigheden vervolmaken hen,
Daarom eren alle wezens de Weg
en geven aanzien aan de Kracht.

De Weg geeft ze leven,
De Kracht voedt ze,
De stof geeft ze vorm,
De omstandigheden brengen ze tot ontwikkeling.
Daarom eren de tienduizend dingen alle
de Weg en respecteren ze de Kracht.

Eer aan de Weg en aanzien voor de Kracht
zijn zonder dat iemand daar het bevel toe geeft,
duurzaam en natuurlijk.
Dus: de Weg brengt hen voort, de Kracht hoedt hen,
doet hen groeien, kweekt hen op, vervolmaakt hen,
maakt hen rijp, voedt hen, bedekt hen.
Hij brengt hen voort maar beschouwt hen niet
als zijn eigendom,
Hij bewerkstelligt maar is daar niet afhankelijk van,
Hij doet groeien maar snijdt daar niet in.[14]

B.J. Mansvelt Beck (uit het Chinees)

De Weg eren en de Kracht respecteren
gebeurt niet op bevel, maar geheel vanzelf.

Want de Weg brengt voort, de Kracht voedt,
Ze doen groeien, voeden,
Doen bloeien, leiden,
Onderhouden en beschutten.
Ze brengen voort, maar willen niet bezitten,
Ze handelen, maar verwachten geen verdienste,
Ze doen groeien maar bestieren niet.
Dat heet de mysterieuze Kracht.[15]

Bartho Kriek (hertaling)

Het leven op aarde is niet alleen mogelijk door de straling van de zon, maar er zijn ook gunstige omstandigheden nodig waarin het tot ontwikkeling kan komen. Planten bijvoorbeeld hebben niet alleen licht nodig, maar ook water, voedsel en het juiste klimaat om te kunnen bloeien.
Zo kunnen wij mensen ook alleen maar tot volledig mens-zijn opbloeien wanneer we ons openstellen voor de straling van Tao, de Teh. Daarvoor moeten ook de omstandigheden gunstig zijn. Deze hebben we voor een groot deel zelf in de hand.

Wanneer we ons door de tienduizend dingen in beslag laten nemen, vullen we daar als het ware ons hart mee. Dan kunnen we minder openstaan voor de kracht van Tao, de Teh. Daardoor blokkeren we de mogelijkheid die we hebben gekregen om ons te verbinden met het grote mysterie van het leven, met Tao. Hiervoor is innerlijke stilte noodzakelijk.
We leven in een maatschappij die in toenemende mate op de vlucht lijkt te zijn voor stilte. Er zijn zo veel mogelijkheden tot communicatie dat de overvloed aan woorden, geluiden en beelden ons dreigt te overheersen, zodat uiterlijke stilte een schaars goed begint te worden.

Al die indrukken die we van buitenaf opdoen, wekken een reactie in ons. Het vraagt energie om alles te verwerken. Energie die we niet kunnen gebruiken om ons naar de kracht van Tao in het eigen hart te richten.
We zijn als mensen die op een mooie zomerse dag naar het strand gaan om van de zee te genieten. Het is er druk, er wordt gepraat en gelachen, kinderen spelen joelend met zand en water, er wordt luidkeels roepend met een bal gespeeld, karretjes met allerhande lekkers rijden bellend en toeterend langs de vloedlijn en in de lucht ronken reclamevliegtuigjes.
Aan het eind van de dag loopt het strand leeg. Wie is gebleven, wordt zich ineens bewust van het ritmisch ruisen van de golven en beseft dat dit al die tijd aanwezig was.

We lazen eerder in de Ney Ye:
'Wie zorgen, vreugde, blijheid, boosheid, begeerte
en zoeken naar voordeel kan loslaten
diens hart zal terugkeren
naar de natuurlijke staat van compleetheid.'

Het is opvallend dat hier niet alleen over onze zogeheten 'slechte' eigenschappen wordt gesproken, want daarvan kunnen we ons nog wel voorstellen dat deze Tao in de weg staan, maar er worden ook enkele 'goede' hoedanigheden genoemd. Dit is voor ons misschien wat moeilijker te plaatsen.
Er wordt mee bedoeld dat alle extremen van onze menselijke belevingen de stilte in ons hart in de weg staan. Wij worden voortdurend geconfronteerd met zaken die ons diep raken en dat kunnen zowel vreugden zijn als verdriet. Beide horen nu eenmaal bij het leven. Het is van belang of wij in staat (en bereid) zijn om ze los te laten.
Dat begint vaak met een goedbedoelde poging om 'spiritueel' te zijn en net te doen alsof we boven pijn en verdriet staan. Omdat

dit uit het ego voortkomt, is het in feite gewoon een andere vorm van begeerte ten toon spreiden: de wens om 'goed' te zijn. Dit 'goed' is altijd gekoppeld aan het tegengestelde, zodat we vroeger of later alsnog te maken krijgen met de weggestopte pijn.
Echt los kunnen laten is voor ons mensen pas mogelijk wanneer we ons openstellen voor iets dat onze menselijke beperkingen te boven gaat.
Dit gebeurt wanneer we ons richten op wat in de tekst genoemd wordt: 'De natuurlijke staat van compleetheid'. Dan verbindt een mens die zich met de kracht van Tao in zijn hart.
Wanneer we van binnen stil worden, gebeurt dit 'als vanzelf'. We worden stil wanneer we afzien van een teveel aan begeren en het almaar zoeken naar eigen voordeel.

Daar is moed voor nodig.
Moed om open te staan ten aanzien van alles wat zich aandient en dit te laten zijn zoals het is.
Moed om vertrouwen te hebben in de kracht van Tao.
Moed om los te laten zonder ook maar enige zekerheid te hebben over wat er daarna zal gebeuren.
Zichzelf loslaten is het moeilijkste dat er is voor een mens.
Durft hij dit aan, dan ontstaat door de werking van de Teh een innerlijke stilte en rust in zijn hart die niet in haar tegendeel kan verkeren.

De Teh, of Deugd, brengt al het leven tot wasdom, voedt en beschermt het. Zij is volstrekt onbaatzuchtig. Ze grijpt nooit in wanneer wij mensen in zelfzucht onze levensweg gaan en laat altijd ruimte waarbinnen wij onze eigen ervaringen op kunnen doen.
De Teh werkt steeds vanuit de achtergrond. Wanneer wij veel kabaal maken zal het zich niet opdringen, maar wanneer wij ons in stilte en bescheidenheid openstellen, zal de Teh zich onmiddellijk

op haar eigen stille wijze manifesteren. Zij laat zich nooit ergens op voorstaan, maar bezorgt ons ook geen schuldgevoel omdat we al die tijd met heel andere dingen bezig waren; ze gunt ons in liefde alle ruimte die we nodig hebben.

De Teh is als een ouder die beseft dat zijn kind alleen leert door te mogen vallen, maar die zich op de achtergrond beschikbaar stelt wanneer het daar behoefte aan heeft. Ze is een 'diepe Deugd' die ons de mogelijkheid schenkt om compleet te worden. Om een mens te zijn die, terwijl hij midden in de wereld van de tijdelijkheid staat, met het tijdloze in hemzelf verbonden blijft zonder zich dit toe te eigenen. We herhalen wat Lao Zi kernachtig zegt in vers 51:

Dus: de Weg brengt hen voort, de Kracht hoedt hen, doet hen groeien,
kweekt hen op, vervolmaakt hen, maakt hen rijp, voedt hen,
bedekt hen.
Hij brengt hen voort maar beschouwt hen niet als zijn eigendom,
Hij bewerkstelligt maar is daar niet afhankelijk van,
Hij doet groeien maar snijdt daar niet in.
Dit heet 'de Kracht van het duister'.

Want de Weg brengt voort, de Kracht voedt,
Ze doen groeien, voeden,
Doen bloeien, leiden,
Onderhouden en beschutten.
Ze brengen voort, maar willen niet bezitten,
Ze handelen, maar verwachten geen verdienste,
Ze doen groeien maar bestieren niet.
Dat heet de mysterieuze Kracht.

NOTEN BIJ TWEEDE THEMA

10. Jaap Voigt, *Dao De Jing*, Nachtwind, Hilversum, 2011
11. Michael Baker en Huib Wilkes, *Tao Te King*, Altamira-Becht, Haarlem, 2008
12. Dianne Sommers, *De Chinese fascinatie voor de Geest*, p.52, Libra en Libris, 2007
13. Elly Nooyen, *Hart voor Tao*, § 12, Rozekruispers, Haarlem, 2013
14. J. Mansvelt Beck, *Laozi – Daodejing* (naar de Heshanggong versie), Servire, Kosmos-Z&K, 2002
16. Bartho Kriek, *Laozi Daodejing*, Atlas, Amsterdam, 2010

De Teh maakt het niet alleen mogelijk dat al
het beslaande zich op zijn eigen manier kan ontwikkelen
en tot bloei komt, maar ook dat alles uiteindelijk terugkeert
tot in Tao. Dit betekent niet dat we rustig achterover
kunnen leunen en gewoon door kunnen gaan
met ons leventje want een mens moet moeite
doen om zijn hart leeg te maken.
Mysteriën van Tao, hoofdstuk 3

Daodejing

Henri Borel

Tao Teh King
vertaling door Henri Borel
1897

Lao Tsz' – Tao Teh King,
deel II in de serie Chineesche filosofie
toegelicht voor niet-sinologen;
vertaald uit het Chinees door Henri Borel.

Gedigitaliseerd en naar de nieuwe spelling omgezet
op de 3e druk van uitgeverij P.N. van Kampen & Zoon, Amsterdam,
zonder jaar. Met een voorwoord uit 1897.

道

deel 1 **TAO**

DAODEJING

Henri Borel

1

Kon Tao uitgezegd worden,
dan zou het de eeuwige Tao niet zijn;
kon de naam genoemd worden,
dan zou het de eeuwige naam niet zijn.

Als Niet-Zijn kan men Het noemen
het begin van Hemel en Aarde;
als Zijn kan men Het noemen
de Moeder van alle Dingen.

Daarom, als men voortdurend Niet-Is
(d.i. vrij van alle aardse begeerten)
kan (men) zijn verborgen geheimenis zien;
als men voortdurend Is (d.i. vol begeerten),
kan men er enkel de begrensde Vorm van zien.

Deze beiden, Zijn en Niet-zijn,
komen uit hetzelfde voort,
en hebben verschillende naam.

Beiden zijn zij geheimzinnig.
Het geheimzinnige er van is dubbel geheimzinnig.
Dit alles is de Poort van het spirituele Mysterie.

2

Allen onder de Hemel weten zo dat mooi 'mooi' is;
dan splijt het in lelijk.
Allen weten zo dat goed 'goed' is;
dan splijt het in slecht.

Daarom, Zijn en Niet-Zijn
produceren elkaar wederkerig.
Moeilijk en Gemakkelijk
brengen zich wederkerig voort.
Lang en Kort geven elkaar wederkerig verschil in vorm.
Hoog en Laag brengen elkaars ongelijkheid voort.
De Toon en de Stem harmoniëren wederkerig.
Het Vóór en het Ná volgen elkaar wederkerig op.

Daarom is het, dat de Wijze zijn zaak maakt
van Wu Wei (Niet Doen),
en hij begaat de leer zonder woorden.
Als het werk volbracht is, hecht hij er niet (meer) aan.
Juist omdat hij er zich niet aan hecht,
gaat het (Tao) niet van hem weg.

3

Maak geen ophef van eerwaardigheid,
dan zal het volk niet twisten.
Hecht geen hoge waarde aan moeilijk te verkrijgen
goederen, dan zal het volk geen diefstal plegen.
Ziet niet naar wat begeerlijk is,
dan zal het hart van het volk
niet in verwarring komen.

Daarom, de Wijze regeert
door de harten ledig (van begeerte) te maken,
de buiken stevig te voeden,
de (slechte) neigingen te verzwakken,
en het beenderstelsel te versterken.

Hij maakt voortdurend, dat het volk niet weet,
en geen begeerten heeft.
Als dit niet geheel gelukt, maakt hij dat zij, die
(wèl) weten, niet durven ageren.

Hij doet Wu Wei (Niet-Doen),
en dan is er niets, wat hij niet (goed) regeert

4

Tao is ledig,
en (toch) in Zijne operaties
als onuitputtelijk.
O! hoe diep is Het !
Het is de Oer-Vader aller dingen.

Het verstompt zijn scherpte,
ontrafelt zijne verwardheid,
tempert zijne (verblindende) schittering,
en maakt zich gelijk aan het stof.

O, hoe kalm is Het !
Het lijkt wel eeuwig te bestaan.

Ik weet niet van wie Het het kind is.
Het was vóór Shang Ti (de opperste God.

5

Hemel en Aarde zijn niet menslievend,
en alle dingen zijn voor hen
als de strooien honden (voor de offering).
De Wijze is niet menslievend,
en beschouwt het volk
als de strooien honden (voor de offering).

Te midden van Hemel en Aarde
is als een blaasbalg;
Het is ledig en (toch) nooit uitgeput;
hoe meer Het beweegt,
hoe meer (kracht als wind) er uitkomt.

Maar met veel woorden raakt men uitgeput.
Het is beter, het midden te bewaren.

6

De geest van de vallei sterft niet,
men noemt haar de mystieke Moeder.

De deur van de mystieke Moeder
is de Wortel (Oorsprong) van Hemel en Aarde.

Het gaat eeuwiglijk door
en schijnt altijd (als stoffelijk) te blijven bestaan.
Houdt u er altijd aan,
en gij zult niet behoeven te bewegen.

7

Hemel en Aarde duren eeuwiglijk.
Hemel en Aarde kunnen dáárom eeuwiglijk duren,
omdat zij niet voor zichzelf leven.

Daarom stelt de Wijze zichzelf achter de anderen,
en wordt dan zelf (juist) de eerste.
Hij maakt zich los van zijn lichaam,
en dan blijft zijn lichaam (juist) behouden.

Is dit niet, omdat hij geen egoïsme heeft?
En (toch) wordt zijn egoïstisch eigenbelang volmaakt.

Uitgaven van de Spirituele teksten bibliotheek

Eerste boek: 180 p. / isbn 978 90 6732 433 4

Spirituele Kerst – handreiking voor bezinning en bezieling rondom Kerstmis en Oud en Nieuw

De kerstperiode is ideaal om je te richten op dat waar het in het leven werkelijk om gaat. Deze donkere tijd van het jaar is bij uitstek geschikt voor heling, inspiratie en vernieuwing. Ga je daar tijd voor vrijmaken? Ga je in de kerstperiode bewust afstand nemen van je dagelijkse beslommeringen om werkelijk geïnspireerd te raken tijdens de heilige nachten en heilige dagen van de kerstperiode? Tallozen gingen je voor en hebben de weldadige invloed daarvan ervaren.

Tweede boek: 224 p. / isbn 978 90 6732 446 5

Spirituele Pasen en Pinksteren

handreiking voor bezinning en bezieling betreffende de opstanding van de innerlijke mens

De opstanding van de innerlijke mens is dé reden voor ons leven op aarde. Zij maakt de essentie van de mens uit; zij geeft zijn leven glans, kracht en innerlijke moed. Nochtans: de mens moet haar zelf vinden, moet haar zelf wensen. Dit boek, met hoofdstukken uit Het evangelie van de heilige twaalven en beschouwingen daarover, kun je zien als een richtingaanwijzer voor geestelijke bewustwording en vernieuwing.

Derde boek: 284 p. / isbn 978 90 6732 449 6

Mysteriën en symbolen van de ziel

een door de geest bezielde mens worden

Besef je al dat je op aarde leeft omdat je zo in de gelegenheid wordt gesteld om een door de geest bezielde mens te worden? Ben je je ervan bewust dat je ziel een manifestatie is van de al-ziel en dat deze onlosmakelijk is verbonden met alle andere zielen? Weet je wat je kunt doen als je je diepste zelf tot ontplooiing wilt laten komen? Contemplatieve en esoterische tradities uit oost en west geven aanwijzingen.

Geef je e-mail door voor gratis spirituele online-programma's

Pentagram boekwinkel en Rozekruis Pers hebben primair een ideële doelstelling: levende spiritualiteit bevorderen via boeken, e-books, luisterboeken, muziek-CD's, boekgerelateerde activiteiten, websites, nieuwsbrieven en online-programma's.

We hechten er veel waarde aan om kennis en ervaring op het gebied van spirituele bewustwording en vernieuwing beschikbaar te stellen aan een zo groot mogelijke groep mensen die daar ontvankelijk voor zijn. Daarom bieden we veel gratis aan.

Een groot deel van de communicatie over ons werk verloopt via e-mail. Meld je aan op: www.spiritueleteksten.nl en ontvang kosteloos onder andere:

- gesproken teksten van de online programma's:
- uitnodigingen voor boekgerelateerde activiteiten zoals lezingen, cursussen, verdiepingskringen en symposia;
- informatie over boeken die in de belangstelling staan in de vorm van elektronische nieuwsbrieven en catalogi.

www.spiritueleteksten.nl

School van het rozenkruis

Dit boek 'Mysteriën van Tao en de Daodejing' is ontwikkeld binnen de School van het rozenkruis. Deze non-profit organisatie is gesticht in 1924 in Haarlem in Nederland en is werkzaam in 36 landen, waaronder vele landen in Europa, Zuid-Amerika, Noord-Amerika, Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland. Zij staat internationaal bekend als het Lectorium Rosicrucianum, wortelt in een oeroude traditie van mysteriescholen, sluit aan bij de impuls van de klassieke rozenkruisers uit de zeventiende eeuw, en baseert zich vooral op het gnostiek-christelijke en hermetische gedachtegoed.

Leden en leerlingen van de School van het rozenkruis streven naar geestelijke bewustwording en vernieuwing in hun dagelijkse leven. De vele weekendconferenties, tempeldiensten en andere bijeenkomsten die worden georganiseerd vormen daarvoor een onmisbare hulp. Voor jeugd en jongeren van 6 t/m 18 jaar bestaat er een uitgebreid jeugdwerk waarin vier leeftijdscategorieën worden onderscheiden.

De oprichters van de School van het rozenkruis - Jan van Rijckenborgh (1896-1968) en Catharose de Petri (1902-1990) - hebben tientallen boeken geschreven die nog steeds worden uitgegeven door Rozekruis Pers in Haarlem.

Wil je meer weten over de School van het rozenkruis of geestzieleontwikkeling, ga dan naar www.rozenkruis.nl en geef je e-mail door om regelmatig waardevolle informatie te ontvangen. Uiteraard ben je van harte welkom op de cursussen, verdiepingskringen, symposia en lezingen die in vele plaatsen worden georganiseerd.

www.rozenkruis.nl

Ruimte maken voor de transformerende kracht van Tao

Tao is in de kosmos, in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, in de planten en de dieren, in de bergen en stenen. In cellen en atomen. Tao is ook in de mens. Toch is Tao op geen enkele manier waarneembaar. Verdiep je in thema's van de daodejing van Chinese wijze Lao Zi. Ervaar de diepe wijsheid in de alom geprezen Nederlandse vertaling door Henri Borel.

De daodejing fascineert ons misschien omdat het iets in ons raakt dat we niet makkelijk kunnen benoemen. Het resoneert met iets geheimzinnigs dat diep in ons binnenste verscholen ligt, waarvan we ons vaag bewust zijn zonder dat we er precies de vinger op kunnen leggen. We staan als het ware voor de poort van het mysterie en zijn naarstig op zoek naar de sleutel.

Dit vierde boek van de Spirituele teksten bibliotheek bevat naast alle teksten van het online-programma 'Mysteriën van Tao' ook alle 81 verzen van de daodejing in modern Nederlands. Een geschrift waardoor je je hele leven kunt laten inspireren. Hieronder volgen enkele reacties van deelnemers aan het online-programma.

Onder het lezen heb ik het in mijn hart gesloten.
Anneke

Voor mij waren deze teksten mijn eerste ervaring met Tao. Ze waren echt een verrassing. Snel werd me duidelijk dat mijn rationeel redeneren in verband met de Tao tot geen enkel resultaat leidt. Hoewel ik er soms geen snars van begrijp weten deze teksten mijn nieuwsgierigheid, mijn willen kennen voorturend te prikkelen. Kortom: ik ben blij dat ik dit heb gevonden.
Ben

Heel bijzonder deze openheid ... zodat een stukje mysterie toch zichtbaar wordt.
Ilse

Er is iets open gebroken en er stromen als het ware allemaal nieuwe lijntjes die iets te zeggen hebben en nieuw perspectief bieden. Enerzijds ben ik terug in de tijd en anderzijds ligt een nieuwe tijd voor me open.
Marian

Zo worstel ik nu met de polariteit van volledig verantwoordelijkheid nemen voor mijn bestaan of juist volledig overgeven aan Tao. Ergens moeten die twee uitersten elkaar raken, maar ik zie nog niet waar.
Kees

Heel hartelijk dank voor deze prachtige teksten. Ze schenken me verwondering en blijheid in mijn hart.
Sandra

ISBN 978-90-6732-458-8